

**PERCEPCIJA KVALITETNE NASTAVE
IZ PERSPEKTIVE UČENIKA SARAJEVSKIH SREDNJIH ŠKOLA**

**PERCEPTION OF QUALITY TEACHING FROM THE PERSPECTIVE
OF STUDENTS HIGH SCHOOLS IN SARAJEVO**

**Refik Ćatić, redovni profesor i prorektor za naučnoistraživački rad
Rektorat Univerziteta u Zenici
Zenica, Bosna i Hercegovina**

**Nezir Halilović, magistar edukacijskih znanosti iz oblasti obrazovnog menadžmenta
Vjerskoprosvjetna služba Rijaseta IZ u BiH
Sarajevo, Bosna i Hercegovina**

REZIME

Bitno obilježje aktuelnog vremena su razmatranja kvaliteta nastave. Za razliku od ranijih perioda, kada je kvalitet doživljavan kao „priča bez glave i repa“, u razmatranju kvaliteta danas na raspolaganju imamo čitav spektar raznih pristupa. U ovom radu je ispitano razumijevanje kvalitetne nastave, njeno definiranje i percipiranje njenih obilježja od strane srednjoškolaca, tj. kako učenici, kao najznačajniji i krajnji korisnici nastave, percipiraju kvalitetnu nastavu, odnosno, koji su elementi kvalitetne nastave prisutni u dječijem razumijevanju ovog pojma.

U ovom radu su rezultati istraživanja o kvalitetu nastave iz GHB medrese, PBGS-a, KŠC Sveti Josip i SŠMZ Sarajevo. Istraživanje je realizirano u školskoj 2012/2013. godini.

Ključne riječi: kvalitet, nastava, indikatori kvaliteta u nastavi, dječije razumijevanje

SUMMARY

Nowadays, the quality of teaching is a highly debated issue. Unlike bifore, when one could not make head or tail of it, now one has at one's disposal a whole range of approaches to the quality of teaching. This work discusses the understanding of quality teaching, its definition and the perception of its features by high school students. Namely, the work deals with an issue of how students, the most important and final users in the teaching process, perceive quality teaching, i.g. wich elements of quality teaching are the basis of their understanding of this notion. This work analyses quality teaching surveys conducted in Gazi Husrev-Bey medrasah, Bosniak High School, Catholic School Centre „St. Joseph“ and High School for Metalworking Occupation in Sarajevo. The survey were conducted during the school year 2012-2013.

Keywords: quality, teaching, indicators of quality in teaching, student understanding

1. UVOD

Za razliku od drugih ljudskih djelatnosti (industriji, zdravstvu, armiji...) u kojima je pojam kvaliteta do perfekcije razvijen i gdje su odavno uspostavljeni jedinstveni i često međunarodno priznati standardi, naša nastava je i u ovom domenu odana tradiciji i čini se da

zadnja usvaja standarde u ovoj oblasti ozbiljno propitujući pitanje kvaliteta unutar svojih aktivnosti. S obzirom na početne korake i još uvijek aktualna istraživanja u ovom segmentu, logično je da se nailazi na mnoštvo različitih pristupa. Tako se u svakodnevnoj komunikaciji nastavnika mogu čuti brojne sintagme koju upućuju na kvalitetnu nastavu: „dobar čas“, „dobro predavanje“, „dobra nastava“, „kvalitetni primjeri“, „dobra objašnjenja“... Očito je da svi oni upućuju na kvalitetnu nastavu, međutim, prosvjetnim radnicima je dobro poznato da nema nastave koja je dobra „sama po sebi“, nego da se radi o čitavom nizu preduvjeta koji se moraju ispuniti da bi se uopće došlo do komentara tipa: „Čas je bio super.“

Da bi se zaslužio taj komentar, koji upućuje na kvalitetnu nastavu, mada je ne garantuje, potrebno je odgovoriti na nekoliko vrlo važnih pitanja:

- **Za koga nastava treba biti dobra** (postojanje individualnih razlika među učenicima istog razreda dobro je poznato i precizno utvrđeno tako da se mora precizirati da li je nastava dobra – kvalitetna, za darovite, prosječne ili za učenike sa poteškoćama u učenju, za dječake ili djevojčice, za učenike gimnazija i tehničkih škola koji se spremaju za dalje studiranje ili za učenike stručnih škola koji po završetku škole planiraju zaposlenje u struci, za mirne i pažljive učenike, ili razigrane i dinamične učenike itd. Sve navedene kategorije uglavnom se nalaze u razrednom kolektivu i svi su korisnici jednog časa, istog nastavnog dobra koje im nudi jedan profesor, uobičajeno na sebi svojstven način (stil).
- **Za koje predmete vrijede kriteriji** (školski život se tradicionalno odvija po razredno-predmetnom sistemu u kome je zajedničko obilježje svih škola stroga diferenciranost razreda i predmeta. Tako imamo učenike istog razreda koji pohađaju nastavu i u okviru tjelesnog odgoja, muzičke i likovne kulture, vjeronauke, bosanskog, matematike..., mada svaki od predmeta ima svoje osobenosti. Sintagma „dobra – kvalitetna nastava“ bi trebala značiti da su obilježja kvaliteta na koja se upućuje jednako prisutna u svakom od predmeta bez obzira na njegove osobenosti, vrstu škole i sl.)
- **Za koje ciljeve kriteriji trebaju vrijediti** (nastavom se pokušava pospiješiti kognitivna, afektivna i socijalna dimenzija kod učenika kao korisnika nastave).
- **Čemu kriteriji služe, tj. koja im je funkcija u osiguranju kvaliteta** (svaki kriteriji je definiran s nekim ciljem. S obzirom da je nastava polifaktorski determinisana nužno je naglasiti svrhu kriterija, jer su isti znatno pogodniji za analitički i evaluacijski pristup nastavi nego za istraživačke svrhe.)

2. POJAM KVALITETA NASTAVE

Pojam kvaliteta je multidimenzionalan i vrlo često subjektivan koncept. Shodno tome, kvaliteta u obrazovanju „nema samo jednu svrhu, niti se temelji na jednoj metodologiji ili jednoznačnoj definiciji, već ima različito značenje u različitom kontekstu. Poimanje kvalitete i temeljne postavke pojedinih koncepata se miješaju, isprepliću i mijenjaju zbog stalnih promjena u okruženju u kojem djeluju visokoobrazovne institucije, kao i zbog povećanja znanja unutar visokoobrazovnih sistema i institucija koje postepeno razvijaju svoje vlastite koncepte kvalitete i modele vrednovanja i upravljanja kvalitetom.“ (Fejzić, N, Čurković, B., 2011: 2) Pitanju kvaliteta u obrazovanju posvećuje se ogromna pažnja diljem svijeta. Pitanje kvaliteta je pitanje kojim se ne zamaraju usta, ali na konkretnoj razini, jako je malo konkretnih aktivnosti koje ga osiguravaju. To su lijepo rezimirali Čafi i Šer kad kažu: “Svaki koledž ili univerzitet SAD-a je za kvalitet. Svaka ozvaničena samostudija dokumentuje kvalitet. Svaki ga skup uvjeta za upis promovise. Svaki član fakulteta to ocjenjuje. Svaka ga komisija za napredovanje i postavljanje stalnih mjesta štiti. Svako je za kvalitet (...) A još se u prošloj deceniji začela inicijativa za višim kvalitetom na koledžima i univerzitetima (...) Spoljne agencije i javnost su izgubile povjerenje: Mi možda jesmo “za” kvalitet, ali, prema mnogobrojnim mišljenjima mi ne “proizvodimo” kvalitet.” (TQM, 1998.: 5)

Dakle, pitanje kvaliteta škole i obrazovnog sistema diljem svijeta je vidljivo i roditelji i učenici najbolje znaju kakav je taj kvalitet. Upravo zato, ma koliko bilo bolno, ne može se zaobići činjenica da je gubitak povjerenja u školstvo, svugdje u svijetu pa i kod nas, sve veći i da se to razočarenje i gubitak povjerenja sve više povećava. Još je Kornelius Pings, prorektor Univerziteta Južne Karoline, dao jednu dramatičnu izjavu koja važi i za veliki broj osnovnih i srednjih škola diljem svijeta, rekavši da se u današnjoj situaciji univerziteti (obrazovne ustanove) u najboljem slučaju tretiraju sa ravnodušnošću, a u najgorem sa prijezirom i omalovažavanjem. (McWilliam, 1991)

Zaista je veliko pitanje, koliko se općedruštveni zahtjevi za kvalitetom već uveliko odražavaju i na obrazovanje, odnosno, koliko je nezadovoljstvo učenika rezultat neispunjenih očekivanja. Zbog toga se kod učenika i studenata može uočiti da današnji studenti očekuju od koledža i univerziteta ono što traže i drugdje: bolju uslugu, manje troškove, viši kvalitet i funkcionalne programe koji zadovoljavaju njihovo sopstveno mišljenje o tome šta bi dobro obrazovanje trebalo da ponudi. Oni žele da obrazovne institucije koje im služe budu efikasne ne zbog same efikasnosti, već zbog toga što efikasnost promovise fleksibilnost i prilagodljivost koji se traže na tržištu. (Zemsky, R., Massy W., and Penny O., 1993.)

Činjenica je da su u pogledu kvaliteta, u cijelom obrazovnom sistemu najdalje otišli univerziteti i fakulteti, međutim, i pored zavidnog intelektualnog kapitala i oni u ovom pitanju nailaze na značajne probleme. Poseban problem predstavlja činjenica da se kvalitetu pristupa samo iz ugla ulaza, tj. u obrazovnim ustanovama se često broj zainteresiranih i upisanih učenika/studenata uzima kao indikator kvaliteta, što je od strane pojedinih autora rezultiralo usmjerenjem na drugu krajnost, tj. na izlaz i broj svršenika srednje škole ili fakulteta, tako da je ponovo preskočena ključna aktivnost svakog obrazovnog procesa – nastava, o čemu se kaže: “Nezadovoljstvo usmjerenjem pažnje samo na ulaze dovelo je do pojave pokreta za procjenjivanje rezultata, koji naglašava važnost vrednovanja visokog obrazovanja kao što su studentska dostignuća, diplomiranje i zaposlenost (...). Na žalost, poznavanje samo obrazovnih izlaza ne pruža osnovu za određivanje problema u procesu nastave – učenju. Sljedbenici procjenjivanja priznaju važnost razumijevanja procesa nastave – učenja, ali ova dimenzija nije dobila značajniju pažnju u većini aktivnosti procjenjivanja. Rezultat toga bio je nepovezan pristup obezbjeđivanju kvaliteta koji suštinski ignoriše amorfnu prirodu onoga što se dešava studentima u procesu nastave – učenja. (TQM, 1998: 12)

Problem neusklađenosti obrazovnih sadržaja koji se nude u školama/fakultetima, odnosno ishodima učenja koje učenici/studenti nose sa sobom i očekivanja roditelja, šire zajednice i tržišta, definitivno je postao globalni problem. Stoga je prisutan zaključak da je očigledna napovezanost između onoga što naše škole, koledži i univerziteti proizvode u smislu učenja i rezultata kod diplomaca i onoga što zahtijeva tržište. Što duže odbijamo da se osvrnemo na ovaj jaz, kao budžetski deficit, to će sve više biti kočnica našoj ekonomiji i globalnoj konkrentnosti. Shodno ovome, moramo se zapitati da li je naše društvo zadovoljno onime što se nudi u srednjim školama i onime što dobija, kao i da li zadovoljni i naši učenici?

2.1. Definiranje kvalitetne nastave

Iako je uobičajeno da se definicije kvalitetne nastave utvrđuju normativno, u okviru teorije obrazovanja, zbog neraskidive povezanosti obrazovne terije i prakse, u ovom radu mi smo ovom pitanju pristupili inverzno, tj. empirijskom provjerom, tražili smo od učenika da definiraju dobru, tj. kvalitetnu nastavu.

Za potrebe ovog rada uzeli smo definiciju dobre nastave od Meyera, H. (2005):

- *Dobra nastava je ona u kojoj se u okviru demokratske nastavne kulture, na temelju odgojne zadaće i radi uspješnog radnog saveza ostvaruje usmjerenost na zasnivanje smisla i pridonosi trajnom razvitku kompetencija svih učenika i učenica.*

Ako ovoj definiciji pridodamo opće definicije kvaliteta po kojima je kvalitet „količnik između kupčevog doživljaja nekog proizvoda ili usluge i njegovih očekivanja“ (Brix, J. 1994.), odnosno, „kvalitet je udovoljenje zahtjevima“ (Crosby, P., 1989.) uz rezultate empirijskog istraživanja ćemo moći napraviti dobru komparaciju. No sada razmotrimo obilježja i indikatore kvaliteta nastave.

2.2. Obilježja i indikatori kvaliteta nastave

U dosadašnjim istraživanjima kvalitetne nastave utvrđeno je više:

- **obilježja dobre nastave** – empirijski istraženih karakteristika nastave koje pridonose trajno visokim rezultatima kognitivnog, afektivnog i/ili socijalnog učenja;
- **kriterija valjanosti** – tj. teorijski obrazloženih mjerila za ocjenu kvalitete nastave, formuliranih uz poznavanje rezultata empirijskih istraživanja;
- **indikatora** – tj. konkretnih opisa na kojima naučnici utvrđuju teorijske konstrukte;
- **obrazovnih standarda** – obrazovnom politikom utvrđene razine kompetencija učenika, provjerljive dostupnim mjernim instrumentima. (Mayer, H. 2005)

Mayer navodi 10 obilježja dobre nastave, a mi smo empirijskom provjerom utvrdili kako učenici naših srednjih škola razumijevaju kvalitetnu nastavu i koja od ovih obilježja su najčešća u njihovoj percepciji. Ova obilježja su precizno razrađena u obrazovnoj teoriji i didaktici, međutim kakvo je stvarno stanje kod naših učenika manje je poznato.

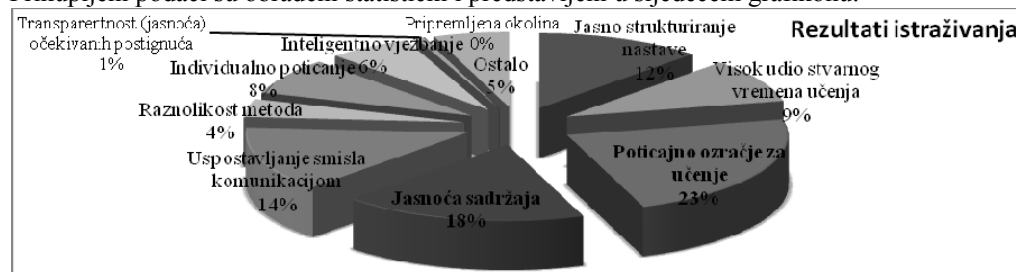
3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Empirijsko istraživanje o percepciji kvaliteta nastave provedeno je anketiranjem među učenicima 1-4. razreda sarajevskih srednjih škola: Prve bošnjačke gimnazije, Gazi Husrevbegovoj medresi, Katoličkom srednjoškolskom centru „Sveti Josip“ i Srednjoj školi metalskih zanimanja. Sve škole su u Sarajevu. U istraživanju metodom slučajnog uzorka prikupljeno je 439 upitnika (261 ženskih i 178 muških). Kao instrument istraživanja koristili smo se originalnim anketnim upitnikom kombiniranog tipa, sa otvorenim i zatvorenim pitanjima, podijeljenim na tri dijela. U prvom dijelu su pitanja o školi, razredu i spolu, drugi dio je sadržavao 15 pitanja o očekivanjima od nastave i isto toliko pitanja o tome šta neočekuju od nastave, kao i sa upitom o osobinama koje im se najviše sviđaju kod nastavnika, dok se **treći dio upitnika odnosio na ovo istraživanje**, tj. sadržavao je pitanje o njihovoj definiciji kvalitetne nastave. Od 439 ispitanika, njih 180 ponudilo je svoje definicije kvalitetne nastave. Anketni upitnik je analiziran kvalitativnom analizom, temeljito razmatrajući svaku ponudenu definiciju kvalitetne nastave od strane učenika, razvrstavajući ih po dominantnim obilježjima.

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U ovom istraživanju, analizirali smo upitnike učenika sarajevskih srednjih škola i to: 203 učenika Prve bošnjačke gimnazije Sarajevo, od čega je (142 ženska i 61 muških); 107 učenika medrese (54 ženska i 53 muška); 48 učenika Katoličkog školskog centra „Sv. Josip“ (32 ženska i 16 muških); 81 učenika SŠ Metalskih zanimanja (48 muških i 33 ženska).

Prikupljeni podaci su obradeni statistički i predstavljeni u sljedećem grafikonu:

Slika 1. Zastupljenost obilježja kvalitetne nastave u učeničkim definicijama

Kada se ovi rezultati poredaju po vrijednostima dobija se hijerarhija obilježja kvalitetne nastave kod učenika.

Slika 2. Hijerarhija obilježja kvalitetne nastave po zastupljenosti u definicijama učenika

Rezultati predstavljeni u grafikonu ukazuju da je ugodna razredna klima (zabavna nastava) u samom vrhu očekivanja učenika i njihove percepcije kvalitetne nastave, kao i da prve četiri kategorije potencira 67% definicija. Iz ovog grafikona se može zaključiti da svaki nastavnik koji želi podići kvalitet svoje nastave na još veći nivo na prvom mjestu treba poraditi na razrednoj klimi, zatim na načinu izlaganja obrazovnih sadržaja i još jasnije ih izlagati učenicima, zatim unaprijediti svoje komunikacijske vještine, preciznije strukturirati izvedbu časa itd.

4.1. Neki od najzanimljivijih učeničkih definicija

S obzirom na kvalitetivni pristup u ovom istraživanju prezentiramo i neke od najzanimljivijih definicija kvalitetne nastave.

Tabela 1. Obilježja kvalitetne nastave u definicijama učenika srednjih škola

r.b	Obilježje	Kvalitetan čas je:
1.	Jasno strukturiranje nastave	onaj koji je dobro održan, objašnjen, shvaćen i zanimljiv. kada je profesorica veoma organizirana, tačno isplanira i pripremi se za svaki čas.
2.	Visok udio stvarnog vremena učenja	ako ja u toku 45 minuta naučim 85% i više gradiva, to je za mene kvalitetan čas. je onaj koji ima pouku, želim da sa svakog časa izađem bar malo pametnija. čas na kome mogu naučiti neke stvari koje će mi biti korisne u životu, a ne zamaranje bespotrebnim informacijama.
3.	Poticajno ozračje za učenje	čas na kome je opuštenu atmosfera, a mi smo opet zainteresirani za lekciju i rad. kada dođem umorna na čas, a izađem odmorna. kada profesor dođe veseo na čas, lijepo objasni lekciju i kada je mir na času. kada smo svi uključeni u razgovor o temi nastave, opuštenost i nekada šaljive teme. kada je dobro iskorišteno vrijeme uz opuštenu atmosferu i razne zanimljive priče koje nam mogu približiti sadržaj.
4.	Jasnoća sadržaja	ako shvatim lekciju na času i poslije je samo ponovim i naučeno je. da profesor lijepo i razumljivo objašnjava, daje životne primjere, a da je tišina u razredu, te da tako bolje slušam i upijam svaku profesorovu riječ. kvalitetan čas je onaj sa dobrim profesorom koji razumije našu generaciju, koji zainteresuje učenike za određene lekcije, a na interesantan način prezentuje lekcije. čas koji je bogat diskusijama, humorom ali i ozbiljnosti.
5.	Uspostavljanje smisla komunikacijom	da sa profesorom komuniciram što je više moguće, te da na tom času profesor bude raspoložen za nastavu. kada profesor ne "štedi" na znanju i odgovori na sva pitanja koja mu postavimo! kada svi učenici daju svoje mišljenje tokom časa.

6.	Raznolikost metoda	<i>čas sa primjerima, slikama, pričama i interakcijom između profesora i učenika. kada je profesorica pustila film koji nije imao prevod. Čini mi se da je to veoma dobro jer nismo znali sve riječi, smisao smo mogli izvlačiti iz konteksta i pored svega, film je bio veoma komičan, tako da smo svi uživali ... :D</i>
7.	Individualno poticanje	<i>kada profesor daje sve od sebe, pomoću raznih stvari nam pojašnjava i kada učenici slušaju... saradnjom i trudom između prof. i učenika daju kvalitetan čas. čas kada smo svi uključeni u rad na času.</i>
8.	Inteligentno vježbanje	<i>mislim da je kvalitetan čas kada svi učestvujemo i učimo, pomažemo jedni drugima. aktivan čas, npr. ocjenjivanje kroz aktivnost na času i problemska pitanja. kada učenici saraduju, eksperimentišu sa profesorima.</i>
9.	Transparentnost (jasnoća) očekivanih postignuća	-
10.	Pripremljena okolina	-
11.	Ostalo (Kombinacija više obilježja)	<i>kvalitetan čas je naš čas! :D, povezuje se sa osobinama profesora! kada dosta toga naučim na času i nasmijem se od srca ne neku profesorovu priču koju nam može ispričati da se malo odmorimo. što više naučim, to bolje. red i mir, prijatnija i opuštena atmosfera na času i lijepo pojašnjenje lekcija otvoreni razgovori o raznim temama, bolja pojašnjenja, te ugodna atmosfera i dobra pojašnjenja doprinose dobrom času.</i>

Može se uočiti da u komentarima učenika dominira polifaktorski pristup, tj. da u okviru svoje definicije kvalitetnog časa uglavnom navode nekoliko obilježja, najčešće dva-tri, što značajno usložnjava njihovo razvrstavanje u definirane kategorije, ali i ukazuje na složenost nastavnog procesa. Osim toga, uočljivo je i da se kvalitetan čas tijesno povezuje sa osobinama profesora.

5. ZAKLJUČAK

U ovom radu aktualizirali smo pitanje kvaliteta nastave i nakon teorijskih razmatranja i definicija ovih pojmova izložili smo rezultate zapažanja učenika, krajnjih korisnika nastave, njihove sudove i definicije kvaliteta iste. Rezultati su potvrdili postojanje svih devet Mayerovih obilježja dobre nastave u percipijama naših učenika, dok za pripremljenu okolinu, njen značaj za kvalitet, u ovom uzorku nismo pronašli ni jedan komentar, niti definiciju.

Osim toga, rezultati ovog istraživanja su aplikativni i svaki nastavnik koji želi podići kvalitet svoje nastave na još veći nivo, na prvom mjestu treba poraditi na razrednoj klimi, zatim na načinu izlaganja obrazovnih sadržaja i još jasnije ih izlagati učenicima, dodatno unaprijediti svoje komunikacijske vještine, preciznije strukturirati izvedbu časa itd., shodno rezultatima ovog istraživanja predstavljenim u grafikonu br. 2. Može se zaključiti i da je većina zahtjeva i očekivanja s kojim učenici dolaze na čas vezana za razrednu klimu, zanimljivost nastave, te da odluku o kvalitetu časa donose tek po uvidu u ponuđene sadržaje.

Ovi rezultati nameću potrebu i dodatnih istraživanja i praćenja ove problematike, i to interdisciplinarno, jer je više nego očito koliko se trendovi potrošačkog društva, u kome su igra i zabava na prvom mjestu, odražavaju i na nastavu, te se isti nalaze u vrhu očekivanja učenika u njihovim percipijama kvalitetne nastave.

6. LITERATURA

- [1] Fejzić, N; Ćurković, B.: Kvaliteta u visokom obrazovanju – različiti koncepti, europski model i primjena u Bosni i Hercegovini, 7th Research/Expert Conference With International Participation, Quality 2011, Neum, B&H, 01-04 June 2011, ISSN 1512-9268, vol. 1, No. 1, pp. 1-6
- [2] Cheffee E.; Sherr L.: Quality: Transforming Postsecondary Education. Higher Education Report #3, 1992, pp. 1
- [3] _____: Totalni kvalitet u visokom obrazovanju, Beograd, 1998. pp. 5 -12
- [4] Meyer, H.: Što je dobra nastava. Prijevod sa njemačkog Vladimir Adamček, ISBN: 953-98389-9-1, Erudita, Zagreb, 2005.